

גשר בין שני עולמות

שנת הלימודים השנייה בבית הספר, כיתה ב', היא שנת מעבר – המשך של דבר אחד, ותנועה לקראת דבר-מה אחר. חוויית השלמות שחוה הילד עד גיל שבע כבר נסדקה, אך טרם התרחשה בו ההתעוררות של גיל תשע. איך מתייחס חינוך ולדורף לכיתה ב', ומה תפקידו של המורה בתמיכה ובאיזון של הנפש המבולבלת בגיל הזה?

מאת גבע ששון צילום טל גליק

אלא שכיתה ב' אינה כלל ועיקר "רואה ואינה נראית". לאמיתו של דבר, מתרחש בה דבר-מה חשוב מאין כמוהו. נפשו של הילד בן השמונה חווה עדיין בפנימיותה את האיכויות של כיתה א', אך במקביל היא מתחילה להיפתח אל העתיד, אל ההתעוררות שתביא איתה שנת הלימודים השלישית, כיתה ג'.

בכיתה א' התהוו אצל בן השבע כוחות חדשים, כוחות המעידים כי הוא מוכן למסגרת חדשה – ללמוד בבית הספר. נפשו הולכת ומתחזקת, ועתה הוא מושפע מהמערכת הריתמית של גופו (מערכת הנשימה והלב). בבית הספר הוא מקבל מענה לתנועתיות שמביאה מערכת זו, ומתעצבות בו תכונות הנפש החדשות. החשיבה שלו, בגיל זה, עדיין אינה הגיונית אלא תמונתית, ולכן עיצוב ההוראה באורח תמונתית, וכן פיתוח הדמיון והזיכרון, הריתמוס הקבוע, המקצבים, החרוזים – כל אלה הם האיכויות שקיבל בכיתה א' (הרחבה על המתרחש בכיתה א' ראו במאמרי "חלום כיתה א'", "אדם עולם", גיליון מס' 3, ספטמבר 2008).

אם בכיתה א' משתחררים בילד כוחות של למידה, המביאים את הכמיהה ללמוד בפועל, הרי שבכיתה ב' תהיה הכמיהה הזאת נפשית יותר, ולכן נסתרת. האירועים והחווייות שיפגוש הילד בעולם עדיין אינם נתפשים כפי שאנו, המבוגרים, פוגשים בהם. הם מסוננים דרך דמיונו של הילד ומסודרים מחדש כך שיתאימו לתמונת העולם האחדותית שלו. הוא יותר ערני לנעשה סביבו, חוויית השלמות נסדקה, אך טרם התרחשה בו ההתעוררות של גיל תשע.

בן דמותו של יצחק

כדי להבין את מהותה של שנת הלימודים השנייה, כיתה ב', ואת נפשו המפוצלת של הילד בן השמונה, כדאי להתבונן על תמונת שלושת האבות – הארכיטיפים מן המקרא – אברהם, יצחק ויעקב. אפשר לראות בהם ביטוי מסוים לתמונת כיתות א', ב' ו-ג'.

האירועים הגדולים מתרחשים בימי אברהם ויעקב. אצל יצחק, הכל שקט ונסתר. כמעט שאיננו יודעים עליו דבר מן הפשט.

אומרים כי בראשונה נוצרו החיות, והאל העניק בחסדו לאחת גבורה, לשנייה זריזות, ולשלישית כנפיים. כשנברא האדם עירום וחסר כל, פנה לאל ושאל: מדוע רק אותי זנחת, ומנעת ממני את חסדך? אמר האל: לך הענקתי את הגדולה במתנות – את הלימוד. (חז"ל)

מקובל לראות בשלוש השנים הראשונות בבית הספר היסודי יחידה אחת (החטיבה הצעירה), כאשר השינויים הגדולים המתחוללים בילד בולטים לעין בעיקר בכיתות א' ו-ג', כלומר, אצל בני השבע והתשע. לפי תפישה זו, דומה שבני השמונה, תלמידי כיתה ב', נעלמים ביניהם.

כיתה ב' היא שנה של דואליות, הגורמת לבלבול בתוך נפשו של הילד. שני קולות, שני רצונות הפוכים זה לזה וסותרים זה את זה. הבלבול הזה יוצר מאבק פנימי

תלמיד כיתה ב'. לילדים יש מחשבות נפלאות שהם חולקים עם חברהם, בעיקר כשמדובר בחיות

את תלמיד כיתה ב' לפרפר שבקע זה עתה מהגולם ומחכה שכנפיו יתחזקו והוא יוכל לעוף. הוא עומד על סף התעוררות של כוחות חדשים, המצמיחים ומנביטים בו עולם רגשי סובייקטיבי. פליאה, חמלה, הנאה, ועצב.

זו שנה של דואליות, הגורמת לבלבול בתוך נפשו של הילד. שני קולות, שני רצונות הפוכים זה לזה, סותרים זה את זה. הבלבול יוצר מאבק פנימי (השורש בבל, העשוי שני לבבות הפוכים, מבטא היטב את משמעות הבלבול בשפה העברית).

וכיצד תוכנית הלימודים של כיתה ב' תומכת בנפש המבולבלת ומאזנת אותה?

ההתעוררות ההתחלתית של הילד בכיתה ב' אמנם גורמת לו לבלבול מסוים, אך מצד שני מבשילה אותו לראות את האספקט הדואלי שבנפש האנושית. החלק הנמוך באדם והחד-צדדי, אל מול הנעלה והשאיפה למושלם. לכן, משלים וסיפורי צדיקים הם המזון הרוחני העיקרי לתלמידי כיתה ב': המשלים חושפים את הצד התחרותי, הנמוך והערמומי של האדם. לעומת סיפורי הצדיקים, שהם הצד הגבוה והנעלה שלו.

מה יצחק חושב? מה הוא מרגיש? אפילו האירוע הגדול בחייו – העקידה – הוא בעצם ניסיון שנועד לאביו. יצחק מחריש.

אברהם ויעקב נכנסים לתוך התנועה העזה של מטוטלת האבולוציה בין בבל למצרים. לא כך יצחק. הוא מתנהל ללא תנודות חיצוניות. הוא מעולם לא העז לעבור דרך התרבויות האדירות של תקופתו, בבל ומצרים. הוא נשאר בגבולות הארץ המובטחת, וחופר בארות מים. הוא מונע מתוך רצון לאגור את מי הגשמים. הוא מעמיק. הדימוי המתאים לו ביותר הוא באר. גם כלה, רבקה, מובאת אליו לארץ כנען על ידי אלעזר. יצחק נשאר פסיבי, מכין את העתיד בשלווה.

כך גם תלמיד כיתה ב', הנמצא "בין לבין". לכאורה, שום דבר מובהק אינו קורה לו. רק המשך של דבר אחד, ותנועה לקראת דבר אחר. שני הקטבים שהוא נמצא ביניהם משפיעים על הלך רוחו, ונפשו מרגישה מפוצלת: מצד אחד, יש בה כמיהה עמוקה לעבר, לשלמות שמחזקת בילד את האלמנט הדתי, לנעלה. ומנגד, מתחוללת בה ההתעוררות המפתה אל העירנות, השובבות, אל העתיד. לכן, כיתה ב' היא מעין גשר הנמתח בין הקטבים. אפשר להשוות

בין חיה לחיה, בין החיה לאדם, או מציע אנלוגיות מעולם הטבע לעולם האנושי. וכך, כל הסובב אותם הופך לדבר-מה חי. המורה מאפשר לתלמידיו להשתתף במלאכת הסיפור באופן פעיל, ולהם, מצידם, יש מחשבות נפלאות שהם חולקים עם חבריהם. בעיקר כשמדובר בחיות.

רק לאחר שהתקיים הדו-שיח מספר המורה את המשל או הסיפור, ולאחריו אין כבר צורך בשום הסבר. רגשותיהם ומחשבותיהם של התלמידים כבר מכוונים לכל מה שיש במשל. בהמשך, אפשר יהיה להמחזי עם התלמידים את המשלים, לצייר ולכתוב אותם במחברת, או להשתמש בהם כסיפורים מרפאים למצבים מיוחדים בכיתה.

האמנות כאיכות מאזנת

רישום וציור תופסים עמדה מיוחדת בחינוך ולדורף, כיוון שהם פועלים על נפשו של הילד, הנעה בין תמונות מנטליות לדימויים. כלומר, לכל מה ששייך בטבעו לציור או רישום – אשר מובילים לאחר מכן לכתביה, הנדסה, או לימוד אחר בעתיד – יש השפעה מובהקת ומיוחדת על תהליכים פנימיים ובלתי נראים של הילד המתפתח.

תלמיד כיתה ב' מתפעל, למשל, מהשועל המגיש לחסידה ארוחה בצלחת שטוחה, ומקשה עליה את האכילה בלי כל סיבה נראית לעין – רק כדי ליהנות מחסרונו של האחר. אבל, כשהחסידה גומלת לשועל באותו המטבע, ומגישה לו ארוחה מפוארת בכלי צר וארוך, חווה הילד את מאזני הצדק של הטבע.

ומנגד, הוא סקרן לשמוע סיפורים על אנשים שהטבע העניק להם כוחות מיוחדים, אלה שיש ביכולתם ליעץ ולעזור לאחרים – הצדיקים.

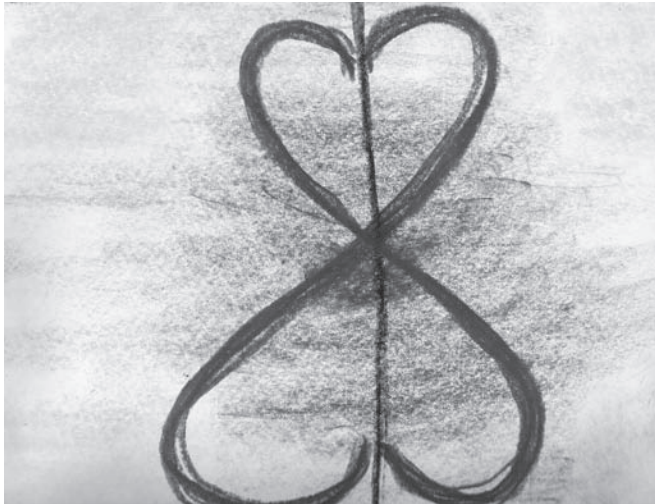
מבחר המשלים והסיפורים עצום, והוא כולל משלים ומעשיות מכל התרבויות. איזופוס היווני, לה פונטיין הצרפתי, קירילוב הרוסי, חז"ל ועוד. הדמויות מתוארות בעושר לשוני, בהומור וחרוזה, והן הולכות קסם על הילדים.

עם זאת, יש לזכור כי בכיתה ב' החוויה המשותפת והדו-שיח חשובים יותר מההאזנה הסבילה לסיפור. לכן, לפני שהמורה מתחיל במלאכת הסיפור הוא מכין את הקרקע, יוצר דו-שיח קצר על האיכויות שיבואו בהמשך.

הוא מזכיר תכונות של חיות, או מידות של בני אדם, מבלי שהילדים יודעים מה יסופר בהמשך; הוא מוביל את מחשבותיהם להשוואה

הכותב עם תלמידיו. את תלמיד כיתה ב' ניתן להשוות לפרפר שבקע זה עתה מהגולם ומחכה שכנפיו יתחזקו והוא יוכל לעוף

תמונת מראה. ציור ממחברת תלמידת כיתה ב', בית-הספר אדם, ירושלים

ילד, פירוש הדבר שהוא נגע בנו, שיצאנו מעצמנו לרגע לראות אותו. משהו במפגש עם הילד העיר ריגוש במוחנו, סחף אותנו. השאלה אינה תמיד מה התפקוד שלו, אלא מה תפקידו בכיתה. השלמת ההבחנה הזאת בכיתה ב' חשובה כדי לקבל "כלי רוחני" שישרת אותנו מאוד בהמשך, החל בכיתה ג'. שם, מתעוררים הילדים לעולם, ושוקעים יותר ויותר בחומר. או-אז, הסוד הטמון בכל ילד, המיוחדות הקוסמית שלו, יעניק לנו את הכוח להתמודד איתו ברגעים מורכבים יותר. כאשר אנו מתחברים למקום המיוחד הזה של הילד, אנו יכולים לפעול מתוך מקום עמוק יותר אצלנו, ולא מדחף תגובה רגעי. הזיהוי הזה הוא אתגר חשוב לכל מורה, ובעיקר לזה הרוצה לטפס בסולם שמונה השנים, עם אותם הילדים. היטיב לתאר את האיכות הזאת רבי יהודה הנשיא, שכתב:

והתבונן בסודך
מאין יסודך
ומי הכינך
ומי הבינך
ומי יאיר פניך.

(מתוך פיוט לראש השנה)

עלינו להתבונן בילד, לתת בו מבט. לראות כיצד הוא נבט אלינו, באיזה קיבט? ואז, יצמח לפנינו נבט חדש (השורש נ.ב.ט מראה על קשר מעניין בין מקור ההתבוננות לצמיחה). לא תמיד המלאכה קלה. יש מעיינות בילד, והם מתפרצים מעצמם. אך לעתים המים עמוקים וצריך לחפור כדי להגיע אליהם, וזאת, בעיקר, משימתו של המחנך. עליו לחפור ולהעמיק, ממש כמו יצחק המקראי

גבע ששון הוא מחנך כיתה ב' בבית ספר "שקד" בקריית טבעון

כאן, הלימוד מביא בחשבון איבר גבוה יותר של הישות האנושית, איבר שאותו מכנה האנתרופוסופיה "הגוף האתרי" – גוף הכוחות המעצבים (להרחבה אפשר לקרוא בספר: "חינוך וחייים רוחיים מודרניים", סיכום הרצאות שנתן שטיינר באילקלי, אנגליה ב-1923).

במקרה של הילד בן השמונה, שכאמור נפשו חצויה בין קטבים, יכול הרישום לסייע באיזון וחיזוק. למשל, אנו מציירים צורה על הלוח, מוסיפים קו ישר, ומבקשים מהילד להשלים את הצורה ולהפוך אותה לסימטרית (תמונת מראה). אנו מבקשים להראות לו שהצורה אינה מושלמת ולגרום לו, בכל דרך אפשרית, להשלים אותה בתוך עצמו. בדרך זו, אנו מעוררים בתוכו דחף פנימי פעיל להשלים משהו שעדיין אינו גמור. התהליך הזה מסייע לו להביא לידי פעולה תמונה נכונה לחלוטין של מציאות שלמה.

גישה לימודית/אמנותית שכזאת מלווה את הילד לאורך השנים והופכת למורכבת יותר בהתאם לצורך ההתפתחותי הפנימי שלו. כל זאת, בהתאם לידע של חינוך ולדורף על תהליך פעולתו של הגוף האתרי, שהוזכר קודם. אם אין ידע שכזה, כל המאמצים בכיוון הזה יהיו מכניים ושטחיים.

בשיעורי הציור, ובעיקר בעבודה בצבעי המים, הילדים מוזמנים לפגוש באמצעות הצבעים השונים את איכותן של תמונות המשלים לעומת סיפורי הצדיקים. מפגש בין הצבעים הטהורים (צבעי היסוד – צהוב, כחול ואדום), לבין הצבעים שנוצרים על ידי ערבוב – ירוק, כתום וסגול. המטרה כאן להביא לנפש הילד הרמוניה ואיזון, כלומר השלמה, באמצעות צבעים המשלימים זה את זה.

איכויות אמנותיות שכאלה יפגוש הילד לאורך השנה. את האיזון וההשלמה יחווה גם באמצעות הנגינה, השירה, הדיבור, התנועה והפיסול.

רישום וציור יכולים לסייע לנפש החצויה בין הקטבים. למשל, בהשלמת ציור לתמונה סימטרית, אנו מבקשים לגרום לילד להשלים משהו שעדיין אינו גמור, להביא לידי פעולה תמונה נכונה של מציאות שלמה

זיהוי "המיוחדות הקוסמית" שבילד

ההתעוררות ההדרגתית של הילד בן השמונה, בכיתה ב', מרחיקה ומעמעמת לאט לאט את הקשר שלו לאחדותי – שלמות המאפיינת את הילדות המוקדמת יותר. האיכות הבראשיתית, שהיא גם המהות הקוסמית שלו, שאיתה הוא בא לעולם, הולכת ומתקחה. היא נעטפת בקליפות התודעה הערה, ועם הזמן תסתיר את מהותה.

מורה הרוצה לפתח קשר נכון ואמיתי עם תלמידו צריך גם בשנה זו לבטח את ההבחנה ב"מיוחדות הקוסמית" של כל ילד וילד בכיתתו. ומוטב שיעשה זאת רגע לפני כיתה ג', שם המשמיה תהיה קשה יותר. מיוחדות קוסמית אינה בהכרח תרומה ייחודית לעולם, ואין לה קשר מובהק להתנהגות. כאשר אנו מזהים את המיוחדות אצל